

Bolgar in potem spet od začetka) – kar pomeni, da nihče ne bi mogel igrati vloge Prusije oz. hegemon (za razliko od Novačana si Krek Jugoslavije brez hegemonije enega njenega dela nad drugimi ni znal predstavljati). Novačanova Jugoslavija v letih 1922 in 1923 zagotovo ni bila mišljena kot zvezna republika, temveč kot sodržavje.

Natančneje bo treba raziskati slovenski agrarizem. Res je, da so Samostojni kmetijski stranki pri rojstvu pomagali demokratični "baroni", vendar je pozneje Ivan Pucelj kot osrednja osebnost našega agrarističnega gibanja včasih hodil svoja pota (njegov bleščeč trenutek je bila Slovenska kmetijska stranka). Navsezadnje prvi poskus agraristične stranke pri nas datira že v obdobje habsburške monarhije, France Veber pa je problemu tovrstne politične usmeritve leta 1927 namenil celo posebno filozofsko knjigo (njen naslov je bil *Idejni temelji agrarizma*). Agrarizem je bil populistično gibanje (zlasti lepo je uspeval onstran Kolpe in Sotle v Radičevi Hrvaški republikanski kmečki stranki), medtem ko liberalizem to nikoli in nikjer ni mogel biti. Res je politična praksa iz agraristov pri nas marsikdaj naredila zgolj privesek liberalcev (plastično je dajanje finančne "pomoči" vodilnim možem Samostojne kmetijske stranke opisal Anton Novačan, vendar najbrž predvsem zato, ker se tudi v njegovem žepu ni znašlo nekaj demokratičnih oz. žerjavovih stotakov), kljub temu pa je bila SKS več kot zgolj podeželska izpostava Jugoslovanske demokratične stranke. Razjedali so jo povsem samostojni znotrajstrankarski boji (npr. Pucelj versus Vošnjak & Drofenik). Tudi Ivan Šušteršič je po svojem razhodu s prvaki (Vse)Slovenske ljudske stranke iskal pot k agrarizmu. Na rešitve v tej smeri je mislil tudi Novačan, ko je snoval Slovensko zemljoradniško stranko (treba je reči, da so bile Novačanove politične ideje neredko zelo produktivne, vendar mož ni imel primerne vztrajnosti, da bi jih oživil).

Perovškove misli o našem liberalnem unitarizmu kar kličejo po obravnavi slovenskega katoliškega jugoslavenarstva, ki sicer ni bilo tako radikalno, vendar vseeno opazno: Korošec pač ni zaman razlagal, da so Jugoslovani navsezadnje en narod. Slovenci katolikov niso volili samo zato, ker so imeli neumne liberalce, temveč predvsem zato, ker so bili sami zelo katoliški. Slovenski ljudski stranki so zlahka odpustili politične akrobacije, ki jih drugim (liberalcem, agrari-

stom, socialdemokratom, narodnim socialistom in komunistom) niso.

Igor Grdina

P.S.: Ribnikar ni bil Alojz, temveč Adolf!

I. G.

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLOVANSKO - AVSTRIJSKIH ODNOSOV 1918 – 1938

Arnold Suppan, *Jugoslawien und Österreich 1918 – 1938. Bilaterale Aussenpolitik im europäischen Umfeld*, Verlag für Geschichte und Politik, Wien – Verlag Oldenbourg, München 1996, 1347 strani.

V našem historiografskem prostoru Arnold Suppan ni neznano ime: ta ugledni avstrijski zgodovinar (sicer profesor vzhodnoevropske zgodovine na dunajski univerzi ter hkrati vodja Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo), ki je velik del svoje znanstvene pozornosti namenil raziskavam mednarodnih odnosov v srednjem Podonavju, se problemov slovenske preteklosti nikoli ni izogibal. Nasprotno: v njegovih številnih spisih je mogoče najti zelo pomembne prispevke k njenemu preučevanju. Takoj na začetku je treba povedati, da sodi Suppan v vrsto tistih zgodovinarjev, ki so imuni pred nacionalističnimi okužbami. Te so še v ne tako daljni nekdanjosti dodobra zastrupljale strokovno ozračje in marsikdaj skoraj povsem onemogočale tvoren dialog med sosednjimi srednjeevropskimi historiografijami. Samo spomnimo se na Martina Wutteja in na njegovega slovenskega "dvojnika" Boga Grafenauerja, ki sta v svojih "znanstvenih" spisih s pravo brambovsko ihto služila prevladujočim političnim usmeritvam svojih narodov (treba je reči, da je bil Wutte pri tem vendarle doslednejši: Grafenauer je npr. zelo dolgo časa imel skrajno "skeptičen" – no, bodimo vljudni in recimo temu tako – odnos do neodvisne slovenske države). Njun persni spopad okoli interpretacije koroške zgodovine marsikdaj ni bil nič manj strasten kot oboženi in diplomatski boj za jugoslovansko-avstrijske mejne kamne. Sodobna historiografija pa se ne vprašuje več, kaj ta ali oni pretekli do-

godek oz. dogajanje pomeni za današnji čas, temveč kaj pomeni za zgodovino. Ob tem tudi ve, da je objektivnost pravzaprav zgolj nedosežen ideal, medtem ko je nepristranskost včasih mogoče udejanjiti (žal pri nas mnogi ljudje sodijo, da je nepristranskost že objektivnost: hudo preprosto je misliti, da smo ugotovili, "kako je pravzaprav bilo", s tem, da se v pisanju o nekem nekdanjem sporu ne postavimo na stališče ene ali druge vanj zapletene strani; ker zgodovina ni eksperimentalna veda, ji je dosegljiva zgolj resnica opisovanega, ne pa tudi njegova dejanskost).

Za knjigo Arnolda Suppana o jugoslovansko-avstrijskih odnosih je vsekakor mogoče reči, da si ne le prizadeva za nepristranskost, temveč da jo tudi dosega. Ker gre za izjemno obsežno delo, ki posega v različne sfere javnega življenja (predvsem v politiko in gospodarstvo), je to toliko večji dosežek. V pravem pragozdu arhivskega gradiva (avstrijskega, slovenskega, srbskega, hrvaškega, češkega) in literature se avtor giblje s suverenostjo poznavalca, ki ohranja mnenjsko neodvisnost tudi v razmerju do najbolj "samoumevnih" in utrjenih razlag nekdanjosti. Nanj – denimo – ni niti malo vplivala ponesrečena knjiga Janka Prunka Slovenski narodni vzpon, pa čeprav je avtorju tega katekizma našega etnocentrizma s "sveti zlatimi in možatimi" stal ob strani sam Bogo Grafenauer, ki je s podobnimi uslugami svoj čas pomagal že Edvardu Kardelju pri popravljanju razvpitega Speransa (mimogrede: hvalevredno je, da je Suppan prekinil z že precej ustaljeno prakso navajanja Razvoja slovenskega narodnega vprašanja med historio-grafsko literaturo, kar npr. srečujemo še v klasični zgodovini habsburške monarhije Roberta A. Kanna).

Obširnost knjige o jugoslovansko-avstrijskih odnosih med obema t. i. svetovnima vojnama ni posledica ekstenzivnega pristopa, temveč avtorjeve natančnosti in težnje po čim bolj popolni obravnavi virov. Suppan se je povsem zavestno osredinil na "klasično zgodovino", se pravi na raziskovanje politične (v prvi vrsti diplomatske) in gospodarske problematike. Toda njegovo pojasnjevanje teh dveh sfer javnega življenja ni omejeno na tradicionalno predstavitev dokumentov; avtor posega tudi po instrumentariju "nove zgodovine". Tako npr. opozarja na pomen stereotipov in ukoreninjenih predstav (nekaj strani namenijo celo teoretični utemeljitvi potrebnosti upoštevanja avto- in heterostereoti-

pov). Številne tabele z najrazličnejšimi statističnimi podatki o Avstriji in Jugoslaviji, bogato slikovno gradivo (posebej izstopa postavljajska podoba Benita Mussolinija, ki v samih kopalkah sprejema avstrijskega zveznega kanclerja Engelberta Dollfuß – ta je seveda v kravati!) ter zemljevidi (značilno: eden je povzet po Bogu Grafenauerju, eden pa po Martinu Wutteju: vsekakor se niti nacional(istič)no angažirani zgodovinarji ne morejo pritoževati nad neravnovesjem!) še povečujejo uporabnost knjige kot enciklopedičnega priročnika za obravnavo jugoslovansko-avstrijskih odnosov.

Odnosi med prvo avstrijsko republiko in Kraljevino SHS oz. Jugoslavijo so bili precej zapleteni. Državi sta bili v različnih vojaško-političnih taborih (končno obliko sta tabora dobila s t. i. Malo antanto in z Rimskimi protokoli med Italijo, Avstrijo in Madžarsko), njuni gospodarski strukturi pa sta bili kompatibilni in tako rekoč obsojeni na sodelovanje. Občasno je prihajalo do popuščanja napetosti tudi v politiki (obisk zveznega kanclerja Seipla v Beogradu 1923 in zunanega ministra Ninčiča na Dunaju 1924; tudi trgovinska pogodba iz leta 1925 je imela svojo politično razsežnost), vendar je kakšno večje zblizanje med Beogradom in Dunajem onemogočalo vselej pereče vprašanje slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji oz. nemške v Jugoslaviji. Nacionalistični principi so leta 1918 v evropski politiki skorajda povsem prevladali (propad večnacionalnega habsburškega imperija), redkokateri narod pa se je čutil potešenega v svojih nacionalnih aspiracijah (celo Italijani, ki so bili poleg Romunov in Srbov "najsrečnejši otroci" mirovnih pogodb po prvi svetovni vojni, so govorili o pohabljeni zmagi, čeprav so svoji kraljevini priključili etnično povsem tuja ozemlja). Za naš prostor bo posebej vznemirljivo Suppanovo obravnavanje odnosa uradne Avstrije do koroških Slovencev, ki nikakor ni bil tako negativen, kot se brez natančnega poznavanja virov zdi na prvi pogled. Zvezni kancler Kurt von Schuschnigg, čigar predniki so bili slovenskega rodu (to mu je nacistična propaganda tudi bridko očitala), je v začetku marca 1936 obiskal južno Koroško in lansiral geslo: "Gut katolisch, gut slowenisch und gut vaterländisch." To je pomenilo napoved nove smeri v politiki Dunaja do manjšine (Schuschnigg je bil na Koroškem deležen tudi vzklikov Živio kancler!), ki pa zaradi Anshlusa ni več prišla do izraza. Jugoslovanska politika je v avstrijski stanovski državi videla predvsem svojega nasprotnika in je ni vzpodbujala k pozi-

tivnim manjšinskim ukrepom. Nasprotno: Beogradu so bili simpatični celo nacisti, ki so bili odločni nasprotniki Dollfuß-Schuschniggovega režima (jugoslovanski konzul v Celovcu Anton Novačan je v svojem znanem bombastičnem slogu zatrjeval, kako se je v Berlinu s samim Goebbelsom dogovoril, da Avstrija pripade Nemčiji, Koroška pa Jugoslaviji!). Suppan tudi nadrobno popisuje dejavnost jugoslovanskih oz. slovenskih iredentistov (vsaj občasno so uživali določeno podporo oblasti), medtem ko so v Avstriji ozemeljske zahteve do južne sosedo postavljali le protidržavni (proto)nacistični velikonemški krogi (od uradnih organov so bile le nekatere obmejne občine za "ozemeljske korekture"). Avstrija skratka leta 1938 v Jugoslaviji ni imela nikakršne opore za obrambo neodvisnosti. Še več: jugoslovanska uradna politika je bila bolj naklonjena nacistom kot stanovski državi (slednjo je doživljala kot Mussolinijevo srednjeevropsko lutko). Glede tega se Stojadinovičeva vlada ni razlikovala od svojih JNS-jevskih predhodnic (ena izmed njih je bila zelo kooperativna do nacističnih beguncev, ki so se v kraljevino Karadjordjevičev zatekli po propadu poskusa državnega udara leta 1934). Seveda tudi nemška manjšina v Jugoslaviji ni stavila na Avstrijo, temveč na Hitlerja: njen tisk je bil že pred Anchlussom vsaj deloma tako nacificiran, da posamezni časniki niso mogli čez severno mejo v alpsko republiko.

Močno pozitivnega vtisa v Suppanovi knjigi tudi nekaj tiskarskih napak (denimo pri navajanju tujejezičnih naslovov v originalu) in pomot (podpredsednik Narodnega sveta v Zagrebu dr. Ante Pavelić ni bil odvetnik, temveč zobozdravnik – str. 55) ne more izbrisati.

Nobenega dvoma ni, da je Arnold Suppan v knjigo o jugoslovansko-avstrijskih odnosih vložil veliko svoje energije. Od prve ideje do natisa je minilo kar dvajset let. Rezultat kaže, da svojega časa ni vrgel v stran. Napor ni bil zaman, čeprav je jasno, da njegov spis zaradi ozko specializirane tematike ne bo mogel postati mednarodni bestseller. Avtor bi lahko svoje delo sklenil z znamenitim posvetilom iz Stendhalove Parmške kartuzije: "To the happy few." Kdor se bo poslej ukvarjal z zgodovino jugoslovansko-avstrijskih odnosov med "obema vojnama", mimo Suppanove obsežne študije ne bo mogel iti. In lahko bo zadovoljen, da ima ob sebi tako temeljit in izčrpen priročnik. Za tematiko, ki jo obravna-

va, bo knjiga Jugoslawien und Österreich 1918 – 1938 nedvomno postala klasično delo.

Igor Grdina

O ŽLAHTNIH KAMNIŠKIH PURGARJIH

Zora Torkar, Beži Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud' Kamniku gliha nič ni. Najpremožnejši meščani Kamnika v drugi polovici 19. stoletja, Kulturni center Kamnik, Kranj, 1996, 188 strani.

*Pisana Loka, črn je Kranj,
Z močnikom Kamnik je ves ocmokan
Beži Ljubljana, Gradec se skrij,
Dunaj tud' Kamniku gliha nič ni.*

Tak je začetek zabavljice po večini kmečkega okoliškega prebivalstva Kamnika nad tamkajšnjimi prevzetnimi, samovšečnimi, vzvišenimi in pretirano varčnimi "purgarji", za katere bližnja in tudi bolj oddaljena (vele)mesta in njihovi meščani niso nič, pa čeprav imajo sami v primerjavi z njimi na svojih mizah v najboljšem primeru kvečjemu močnik. Kakor vsi stereotipi tudi ti poudarjajo le del resnice. Kdo in kakšni so bili torej najpremožnejši kamniški meščani v drugi polovici prejšnjega stoletja?

Odgovor na to samo na prvi pogled enostavno vprašanje nam prinaša knjiga Zore Torkar, kustosinje zgodovine v Kamniškem muzeju, s simpatičnim naslovom, ki ga je prevzela iz zgornje zabavljice. Najosnovnejši problem pred katerim se je znašla avtorica, je bila določitev sloja najpremožnejših. V nasprotju z Dunajem, Gradcem in delno celo Ljubljano, to niso bili bankirji, veletrgovci in veleindustrialci, ki so stanovali v novejših, elitnejših predelih mesta, temveč velikosti, se pravi majhnosti provincialnega mesteca primerni trgovci, gostilničarji, tovarnarji, obrtniki in potrebam mesta in okolice primerno manjše število intilgence, ki so po tradiciji starega meščanstva stanovali še kar naprej v starem in s tem elitnejšem središču mesta z večinoma enonadstropnimi hišami.

In ravno za takratno Avstrijo lahko s pomočjo volilnih imenikov za deželnozborske volitve, v tem primeru za mestno kurijo Tržič – Radovljica